

Розвиток індивідуальної самоосвітньої компетентності у майбутніх філологів-германістів

Л. Г. Кожедуб, Н. С. Лалаян

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: lilanom@meta.ua

Paper received 09.02.20; Accepted for publication 24.02.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-222VIII90-05>

Анотація. Стаття присвячена проблемі розвитку у майбутніх філологів-германістів самоосвітньої компетентності. Проаналізовано існуючі наукові дослідження з проблем формування самоосвітньої компетентності, вивчено структуру індивідуальної самоосвітньої компетентності майбутніх філологів. Визначено особливості формування у майбутніх філологів-германістів самоосвітньої компетентності та специфіку створення комплексу педагогічних передумов для оволодіння вміннями самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: індивідуальна самостійна компетентність, самоосвітня діяльність, навчання майбутніх філологів, етапи формування компетентності, послідовність формування навичок і вмінь.

Вступ. З поширенням сучасних інформаційних технологій та розвитком віртуального інформаційного простору у світі спостерігається значне підвищення інтересу до проблем самоосвіти. Запровадження концепції „Lebenslanges Lernen“ (навчання протягом усього життя) передбачає становлення системи безперервної освіти, забезпечує потребу людини у саморозвитку протягом життя та вимагає розвитку індивідуальної самоосвітньої компетентності у майбутніх фахівців. Самоосвітня компетентність є важливою складовою професійної компетентності майбутніх філологів, що забезпечує вдосконалення професійних знань, умінь і навичок, особистісний саморозвиток, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Цілеспрямований розвиток індивідуальної самоосвітньої компетентності у студентів-філологів передбачає вивчення структури самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців цього напрямку підготовки, визначення характерних особливостей формування самоосвітньої компетентності та створення комплексу педагогічних передумов для оволодіння вміннями самоосвітньої діяльності. Сукупність зазначених чинників зумовлює **актуальність** дослідження.

Короткий огляд публікацій з теми. Аналіз публікацій з теми дослідження показав, що проблеми самоосвіти є предметом наукового пошуку у таких галузях знань як педагогіка, психологія, філософія, лінгвістика. У процесі вивчення питань професійної підготовки майбутніх філологів науковці приділяють велику увагу питанням організації самостійної роботи (Біденко Л.В., Бондар Л.А. [1], Варник М.М., Грицак Н.Р., Жуковський В.М., Златів Л.М., Костик В.С., Сусак О.Д. та ін.). Поняття «самоосвіта» є об'єктом досліджень таких науковців, як: Л. Броннікова, Н. Бухлова, П. Гальперін, Ю. Зятдінова, Т. Каткова, В. Лебедєва, З. Лук'янова, Н. Нічкало, Л. Рувінський, С. Сисоєва, а також зарубіжних дослідників: К. Вайлд, А. Крапп, Ч. Левеск'ю, П. Ненігер, Х. Марш, Р. Райан, Л. Станек, А. Цуельке [6, с. 13]. Особливу увагу науковці приділяють готовності до самоосвіти, де предметом дослідження є пошук шляхів для її формування (роботи О. Малихіна, Г. Серикова, Н. Терещенко та ін.), дослідженню шляхів і засобів формування готовності до самоосвіти (А. Громцева, Н. Ковалевська, Ж. Нусінова, І. Редковець), її мотиваційної сфери (Г. Зокіямров, Г. Коджаспірова, Н. Сєдова), пізнавальних умінь і навичок (Г. Закіров, І. Колбаско, І. Редковець та інші) [10, с. 20]. Проблеми удосконалення професійної компетентності викладачів шляхом самоосвітньої діяльності висвітлено у роботах таких дослідників як Корнієнко І.А., Сараєва Т.А., Пастернак Т.В., Полякова С.В., Поля-

нська О.А., Попович О.М., Федько А.В. та ін.. У роботах дослідників висвітлено особливості формування самоосвітньої компетентності у процесі підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей: учителів початкових класів (Воропай Н.А. [3], Себало Л.І. [10]), майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності (Євсюкова Л. С. [5]), майбутніх кваліфікованих робітників (Мося І. А. [8.]), майбутніх економістів (Касіянець С.М. [6]), майбутніх фахівців з міжнародної економіки (Ножовнік О. М. [9.]) тощо. Однак, не зважаючи на велику кількість публікацій, присвячених проблемам самоосвіти, питання формування самоосвітньої компетентності у майбутніх філологів-германістів не було предметом окремого наукового пошуку. Це свідчить про необхідність теоретичної та практичної розробки окресленої проблематики.

Мета. Проаналізувати наукові дослідження з проблем формування самоосвітньої компетентності, визначити структуру та особливості формування індивідуальної самоосвітньої компетентності у майбутніх філологів-германістів, окреслити специфіку створення комплексу педагогічних передумов для оволодіння вміннями самоосвітньої діяльності. Поставлена мета зумовлює такі завдання: вивчити стан наукової розробки питання розвитку самоосвітньої компетентності у майбутніх фахівців різних спеціальностей; дослідити структуру індивідуальної самоосвітньої компетентності майбутніх філологів-германістів; визначити особливості формування вмінь самоосвітньої діяльності.

Матеріали і методи. Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс науково-дослідницьких методів (аналітичних, узагальнюючих, інтерпретаційних): вивчення та аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо вивчення проблем формування самоосвітньої компетентності, опитування студентів, спостереження за навчальним процесом.

Результати та їх обговорення. Процес підготовки майбутніх філологів-германістів до самоосвітньої діяльності у контексті концепції безперервної освіти передбачає системний підхід, що охоплює усі компоненти навчально-виховного процесу та забезпечує активний розвиток самоосвітньої компетентності.

Самоосвіта – це навчальний процес, суб'єкт і об'єкт якого виступають в одній особі. А отже, самоосвіта передбачає наявність необхідних знань, умінь і навичок, які забезпечують її здійснення та результат, і включає усі етапи, що притаманні навчальному процесу. Проте, у процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти навчальні програми подекуди не спрямовані на спеціа-

льну підготовку майбутніх фахівців до свідомої самоосвітньої діяльності. Тобто, необхідні для цього знання, вміння, навички та особистісні якості формуються у студентів скоріше епізодично, ніж цілеспрямовано і планомірно й частіше шляхом самостійного набуття власного досвіду самоосвіти. Причина цього полягає не тільки у певних вадах навчальних планів і програм вищих закладів освіти, але й у тому, що самоосвіта більшою мірою належить до царини особистісного і важко піддається зовнішньому впливу. Разом із тим, самоосвіта є професійно необхідною компетентністю, а отже, необхідно відповідним чином побудувати навчальний процес у мовному закладі вищої освіти, щоб забезпечити умови для її формування. [10, с. 60].

Вивчення наукових досліджень щодо формування самоосвітньої компетентності фахівців різних спеціальностей дозволяє визначити сутність та структуру поняття індивідуальної самостійної компетентності майбутніх філологів.

У площині нашого дослідження спираємося на визначення терміну «самоосвітня компетентність» як комплексного поняття, що включає в себе мотиваційні вміння, навички самостійної роботи, професійні знання і вміння, здатність до аналізу інформаційних джерел фахового спрямування з метою постійного особистісно-професійного саморозвитку. [6, с. 22] При цьому зміст поняття «індивідуальна самоосвітня компетентність» визначають індивідуальні прояви закономірностей функціонування мислення, пам'яті, сприйняття, уваги, мотивації особистості тощо.

Психологи називають мотивацію «пусковим механізмом» (І.О. Зимня) будь-якої людської діяльності. Розглядаючи мотивацію як важливий компонент розвитку індивідуальної самоосвітньої компетентності, слід пам'ятати, що мотивація належить до суб'єктивних якостей студента і визначається його особистими спонуканнями, пристрастями і практичними потребами. Це спричиняє труднощі у процесі формування мотивації. Викладач може вплинути на неї лише опосередковано, створюючи передумови, на основі яких у студентів виникає особиста зацікавленість. Для цього викладачу необхідно бути обізнаним щодо мотивів навчальної діяльності студентів, а також володіти усім арсеналом мотиваційних засобів.

Серед основних видів мотивації виділяють *зовнішню мотивацію*, яка знаходиться під впливом потреб суспільства і має два підвиди: широка соціальна і вузько-особистісна мотивація. *Внутрішня мотивація* зумовлена характером самої діяльності, а її основним підвидом вважається мотивація успішності. Як зовнішня, так і внутрішня мотивації можуть носити позитивний і негативний характер, тобто, мотивація може бути негативною і позитивною. Розрізняють і такі підвиди мотивації як віддалена (дискантна, відстрочена) і близька (актуальна) мотивація (П.М. Якобсон). Чи будуть перелічені види і підвиди мотивації перетворені у реальний механізм розвитку індивідуальної самоосвітньої компетентності та формування потреби у саморозвитку, залежить від створення відповідних педагогічних умов [7, с. 32-33].

Аналіз наукової літератури, присвяченої розвитку самоосвітньої компетентності фахівців різного профілю [1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9], а також власний багаторічний практичний досвід роботи авторів у мовних закладах вищої освіти свідчить про те, що формування самоосвітньої компетентності є одним з найважливіших завдань в педаго-

гічній теорії і практиці та має як загальні, так і специфічні особливості у процесі фахової підготовки студентів різних спеціальностей. Вивчення наукових студій дає підстави зробити узагальнюючі висновки та визначити загальні та специфічні психолого-педагогічні завдання у процесі формування індивідуальної самоосвітньої компетентності майбутніх філологів-германістів, що втілюють *компоненти структури* самоосвітньої компетентності. Так, серед *загальних* завдань виділяємо наступні:

- формування психологічної готовності (націленості, бажання) до успішної самоосвіти [10, с. 23];
- формування особистісного відповідального ставлення до результатів діяльності, що виконується (навчальної, пошукової тощо), як у період навчання, так і у подальшій практичній діяльності та післядипломній освіти [10, с. 34-35];
- формування потреби у неперервному професійному саморозвитку;
- формування стратегій реалізації самоосвітньої діяльності;
- розвиток вмінь моніторингу та самоаналізу результатів процесу самоосвітньої діяльності [6, с. 69];
- розвиток навичок коригування своєї професійної діяльності відповідно до результатів самоосвіти й коригування напрямків самоосвітньої діяльності у відповідності до практичних потреб професійної діяльності. [10, с. 101];
- розвиток у студентів пізнавальних здібностей: спостережливості, допитливості, активності у здобутті і застосуванні знань;
- розвиток вмінь конспектування, систематизації, узагальнення навчального матеріалу;
- формування вмінь складання програми самостійного навчання за допомогою комп'ютера та під методичним керівництвом викладача;
- формування таких якостей майбутніх спеціалістів як ініціативність, працелюбність, відповідальність;
- готовність до творчої діяльності, самовдосконалення;
- формування позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності;
- стимулювання якісних позитивних змін у інтелектуальному, емоційному, соціальному розвитку [1, с. 31].

До наведеного переліку завдань доцільно, на нашу думку, включити завдання з розвитку вмінь і навичок самоорганізації (вміння організовувати самостійну діяльність, планувати свій час та власні дії, вибирати оптимальні прийоми та форми самоосвітньої діяльності, вибирати джерела інформації та визначати послідовність роботи з ними), адже, як свідчить проведене нами опитування серед студентів спеціальностей «Філологія» і «Переклад», у процесі самопідготовки та виконання домашніх завдань студенти не завжди можуть раціонально спланувати свій час, що потребує цілеспрямованого формування зазначених вмінь. При цьому переважна більшість студентів зазначили, що у процесі самопідготовки вони використовують освітні Інтернет-ресурси, електронні навчальні матеріали, словники, довідники тощо.

Професія філолога-германіста і, зокрема, перекладача, вимагає глибоких загальнокультурних знань (у галузі літератури, історії, країнознавства тощо), а також специфічних знань, які необхідні для виконання перекладу у різних фахових галузях (техніка, медицина, право, освіта тощо). Зважаючи на те, що з розвитком суспільства, науки і техніки з'являються нові поняття і терміни, питання розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх філологів-германістів набуває особливого значення і потребує формування спеціальних вмінь.

А отже, до *специфічних* завдань формування індиві-

дуальної самоосвітньої компетентності майбутніх філологів-германістів відносимо:

- розвиток здатності до безперервного оновлення теоретичних знань та практичних умінь у галузі германської філології та перекладу;
- вміння самостійно опанувати нові знання з різних фахових галузей відповідно до практичних потреб майбутньої професійної діяльності;
- здатність застосовувати набуті знання та вміння у нових специфічних умовах професійної діяльності.

Наведений перелік завдань не є вичерпним, проте він показово демонструє, що розвиток самоосвітньої компетентності у процесі фахової підготовки майбутніх філологів-германістів має свої особливості та передбачає створення спеціального комплексу педагогічних передумов для оволодіння вміннями самоосвітньої діяльності. При цьому програма підготовки майбутніх філологів-

германістів має стимулювати потребу у самоосвіті та сприяти розвитку вмінь та навичок самоосвітньої діяльності не лише на етапі навчання у закладі вищої освіти, але й у подальшій професійній діяльності упродовж життя.

Висновки. У результаті проведеного наукового пошуку проаналізовано наукові дослідження з проблем формування самоосвітньої компетентності, визначити структуру та особливості формування індивідуальної самоосвітньої компетентності у майбутніх філологів-германістів, окреслено специфіку створення комплексу педагогічних передумов для оволодіння вміннями самоосвітньої діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методичних рекомендацій для викладачів філологічних дисциплін щодо розвитку у майбутніх філологів-германістів індивідуальної самоосвітньої компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Л. А. Особливості організації самостійної роботи студентів-філологів в умовах вищого навчального закладу/Л. А. Бондар//Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – 2013. – Вип. 20. – С. 30-35.
2. Вовк Б. І. Педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів практичного навчання ПТНЗ/Б. І. Вовк//Вісник Черкаського університету. – 2016. – Вип. 18. – С. 25-28.
3. Воропай Н. А. Формування самоосвітньої компетентності у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Воропай Наталія Анатоліївна. –Херсон, 2011.–240с.
4. Демченко Ю. Самоосвітня компетентність в системі професійної підготовки майбутнього вчителя математики [Електронний ресурс]/Ю. Демченко//Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки». – 2013. – Вип. 120. – С. 134-141.
5. ЄвсюковаЛ.С. Формування самоосвітньої компетенції– необхідна умова якісної підготовки майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності/Л.С.Євсюкова//Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.–2012.–Вип.30.–С.351-355.
6. Касіянець С.Е. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Касіянець Світлана Едуардівна. – Київ, 2017. – 283 с.
7. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. ы перероб./Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
8. Мося І. А. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників: монографія/І. А. Мося; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. – К.: Вид-во Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України, 2013. – 297 с.
9. Ножовнік О. М. Формування самоосвітньої компетенції майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Ножовнік Олег Миколайович. – Київ, 2010. – 341с.
10. Себало Л. І. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до самоосвітньої діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Себало Людмила Ігорівна. – Київ, 2017. – 265 с.

REFERENCES

1. Bondar L. A. Osoblyvosti orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv-filolohiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu/L. A. Bondar//Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 16: Tvorcha osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky. – 2013. – Vyp. 20. – S. 30-35.
2. Vovk B. I. Pedahohichni umovy formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnykh vykladachiv praktychnoho navchannia PTNZ/B. I. Vovk//Visnyk Cherkaskoho universytetu. – 2016. – Vyp. 18. – S. 25-28.
3. Voropai N. A. Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti u maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04/Voropai Nataliia Anatoliivna. – Kherson, 2011. – 240 s.
4. Demchenko Yu. Samoosvitnia kompetentnist v systemi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia matematyky [Elektronnyi resurs]/Yu. Demchenko//Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriiia «Ped. nauky». – 2013.–Vyp..120.–S.134-141.
4. Ievsiukova L. S. Formuvannia samoosvitnoi kompetentsii – neobkhdna umova yakisnoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv bezpeky zhyttiediialnosti/L. S. Yevsiukova//Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. – 2012. – Vyp. 30. – S. 351-355.
5. Kasiiants S.E. Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnykh ekonomistiv u protsesi profesiinoi pidhotovky: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04/Kasiiants Svitlana Eduardivna. – Kyiv, 2017. – 283 s.
6. Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednykh navchalnykh zakladakh: Pidruchnyk. Vyd. 2-e, vypr. ы pererob./Kol. avtoriv pid kerivn. S. Yu. Nikolaievoi. – K.: Lenvit, 2002. –328s.
7. Mosia I. A. Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnykh kvalifikovanykh robitnykiv: monohrafiia/I. A. Mosia; NAPN Ukrainy, In-t prof.-tekhn. osvity. – K.: Vyd-vo In-tu prof.-tekhn. osvity NAPN Ukrainy, 2013. – 297 c.
8. Nozhovnik O. M. Formuvannia samoosvitnoi kompetentsii maibutnykh fakhivtsiv z mizhnarodnoi ekonomiky u protsesi vyvchennia inozemnykh mov: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04/Nozhovnik Oleh Mykolaiovych. – Kyiv, 2010. – 341s.
9. Sebalo L. I. Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv do samoosvitnoi diialnosti: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04/Sebalo Liudmyla Ihorivna. – Kyiv, 2017. – 265 s.

The development of individual self-educational competence in future German philologists

L. G. Kozhedub, N. S. Lalaian

Abstract. The article is devoted to the problem of development of future self-educational competence of German philologists. Analysis the existing scientific researches on problems of formation of self-educational competence. Studies the structure of individual self-educational competence of future philologists. Determines the peculiarities of formation of future philologists-Germanists of self-educational competence and creation specificity of a set of pedagogical preconditions for mastering the skills of self-educational activity.

Keywords: individual self-competence, self-educational activity, training of future philologists, stages of competence formation, sequence of formation of skills and abilities.